

УДК 378.371.134:37.025.8

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-191-44-47

БУРЧАК Ліана Володимирівна -

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри біології та основ сільського господарства
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9416-5118>
e-mail: gnpu.dprf@gmail.com

БУРЧАК Станіслав Александрович -

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
доцент кафедри фізико-математичної освіти та інформатики
Глухівського національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1641-3251>
e-mail: stas5578086@gmail.com

ПОЗААУДИТОРНА РОБОТА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Ринок праці сучасності, умови професійної діяльності в новій українській школі, вимоги інклюзивної освіти, STEM-освіти висувують серйозні вимоги не лише до фахової підготовки майбутніх освітян, а й до рівня їхнього особистісного розвитку. У зв'язку з цим, педагогічні заклади вищої освіти дуже активно приділяють увагу разом із професійним становленням здобувачів вищої освіти сприянню їх естетичного, культурного виховання, організації дозвілля майбутніх фахівців. Тому особливу популярність отримує поняття «позааудиторна робота», яке раніше асоціювалося лише із самостійною підготовкою здобувачів до практично-лабораторних занять, із виховною роботою куратора (тьютора), а сьогодні воно має набагато значно аспектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Протягом останніх десятиліть зарубіжними й вітчизняними науковцями розглядалися питання, щодо різних аспектів позааудиторної освітньої діяльності здобувачів. Різні аспекти проблеми організації позааудиторної освітньої діяльності здобувачів розглядали С. Балагініна, А. Дьоміна, С. Дружилов, В. Євдокимов, Л. Зеліско, Н. Козліковська, К. Кузнецова, Є. Кучеренко, І. Ляшенко, М. Мізюк, Л. Онучак, О. Романовський, І. Слободянюк, Л. Смеречак, Н. Шевченко, Н. Ярошук та ін.

Аналіз праць указаних науковців показав, що позааудиторна робота майбутніх фахівців є одним із ефективних шляхів професійної підготовки майбутніх учителів, що і є дієвим засобом формування готовності здобувачів вищої педагогічної освіти до творчої професійної діяльності в умовах нової української школи, інклюзивної і STEM - освіти тощо.

Мета статті. З'ясувати сутність і місце позааудиторної роботи здобувачів вищої освіти в процесі розвитку їхньої творчості в умовах педагогічного університету.

Методи дослідження. Під час організації науково-педагогічного дослідження були використані наступні методи наукового пізнання: вивчення й аналіз науково-методичної літератури, теоретичне прогнозування, уточнення особливостей моделювання, педагогічне спостереження, опитування, тестування, вивчення результатів пізнавальної діяльності здобувачів та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сторінках педагогічного словника указаний феномен представлено як «...спеціально організовані й цілеспрямовані позааудиторні заняття та система пізнавальних і виховних заходів, метою яких є поглиблення та розширення знань, отриманих в умовах освітнього процесу, формування творчих здібностей, наукових інтересів, різноманітних умінь і навичок [5]. Нам імпонує означення позааудиторної роботи, сформульоване Н. Крюковою, яка розглядає її як самостійну роботу майбутніх педагогів, що виступає «...лабораторією творчого мислення, де майбутні освітяни можуть найбільш повно проявити свою самостійність, реалізувати власні навички, що отримали на аудиторних заняттях» [4].

У процесі реалізації авторської моделі системи розвитку творчості майбутніх учителів математики розуміємо позааудиторну роботу майбутніх здобувачів-математиків як особливу форму організації життя майбутніх педагогів, що відбувається в позанавчальний час з метою забезпечення змістовного, активного і корисного відпочинку, задоволення різноманітних інтересів здобувачів, поглиблення і розширення їхніх знань, умінь і навичок, розвитку інтелектуальних, творчих здібностей, самоорганізації, самонавчання тощо.

Погоджуємося з О. Демченко, яка в своїх наукових працях виділяє наступні різновиди позааудиторної роботи здобувачів, що є актуальними в рамках нашого дослідження: *індивідуальна* (підготовка рефератів, доповідей на науково-практичних конференціях, написання курсових, бакалаврських, магістерських робіт і проєктів, проведення педагогічного експерименту, підготовка

до участі в олімпіадах, конкурсах творчих наукових робіт тощо); *групова* (виконання групових проєктів, розв'язування завдань проблемного характеру (проблемне навчання), співпраця в межах групи, відвідування групових консультацій, факультативних і гурткових занять, спортивних секцій тощо); *фронтальна (масова)* – виконання проєктів здобувачами всієї групи або потоку (проєктне навчання), участь груп у програмованому навчанні, проведення днів і тижнів математики тощо) [1].

Сформулюємо *основні цілі* позааудиторної роботи майбутніх учителів математики: створення можливостей для творчого, професійного, духовного та інтелектуального розвитку майбутніх учителів математики поза межами аудиторії; підвищення зацікавленості до професії педагога (вчителя математики); закріплення знань, умінь, навичок, отриманих під час аудиторних занять, необхідних учителю математики; ознайомлення з новими формами, методами й засобами організації позааудиторної роботи; ефективно й корисно використання вільного часу.

Розглянемо форми позааудиторної роботи майбутніх учителів математики, спрямовані не лише на підготовку до діяльності в аудиторії, а і як на ефективне, корисне використання вільного часу майбутніх учителів математики, так і на розвиток їхньої творчості.

Органи самоврядування здобувачів. Самоврядування в сучасних закладах вищої освіти має багато різноманітних аспектів виявлення. Самоврядування здобувачів вищої освіти діють на рівні груп, факультетів, гуртожитків, студентських містечок та закладів вищої освіти. На нашу думку, залучення майбутніх учителів математики до участі в організації позааудиторної діяльності, зокрема в органах самоврядування здобувачів, слугує своєрідною школою здобуття самостійності, розвитку творчого потенціалу особистості майбутнього педагога, вміння досягати поставлених цілей, сприяє формуванню в майбутніх освітян лідерських якостей, впевненості в собі, активної життєвої позиції, навичок керівництва колективом, роботи в команді, цінностей демократії, інтелектуальних, творчих здібностей, критичного мислення тощо.

Гуртки, клуби, студії за інтересами. Головна мета гуртків, клубів, студій за інтересами: задоволення культурних, творчих потреб майбутніх учителів математики в розвитку культури, підтримки творчості, творчої ініціативи, організації дозвілля здобувачів тощо. Основні функції гуртків, клубів, студій за інтересами: культурно-творча, виховна, пізнавальна, розважальна, методична. Експериментальна робота в рамках дослідження показала, що гуртки, клуби, студії за інтересами, створені для відвідування майбутніх учителів математики у вільний від навчання час сприяють творчому розвитку особистості майбутнього освітянина, розвитку його творчого, креативного,

критичного мислення, формуванню впевненості в собі.

Агенція соціальних проєктів є об'єднанням здобувачів, аспірантів, викладачів, створеним на добровільних засадах. Учасники такого об'єднання займаються ініціюванням та організацією різноманітних соціальних проєктів, організацією співпраці з державними органами влади, приватними підприємствами й компаніями, некомерційними організаціями України. Експериментальна діяльність переконує, що участь майбутніх освітян в агенції соціальних проєктів сприяє формуванню навичок роботи в колективі (як команді), активної громадської позиції, лідерських якостей, комунікативних умінь, креативного й творчого мислення.

Наукове товариство здобувачів є компонентним складником діяльності педагогічних закладів вищої освіти й сприяє поліпшенню професійної підготовки майбутніх учителів математики, виявленню серед них обдарованих здобувачів. Участь майбутніх учителів математики в науковому товаристві здобувачів університету сприяє розвитку їхнього наукового й творчого потенціалу, пошуку наукових інтересів і проблем, виділенню нових наукових гіпотез, формуванню індивідуального стилю написання статей і тез тощо.

Спортивні клуби, секції також є однією із форм організації позааудиторної роботи майбутніх учителів математики. Звісно, під час їх відвідування майбутні педагоги не мають особливих можливостей розвитку власних творчих якостей майбутнього вчителя математики. Разом з тим, спортивні секції сприяють формуванню здорового способу життя у молоді, формуванню таких рис особистості у майбутніх педагогів як відповідальність, дисциплінованість, терпіння, обов'язковість, що є необхідною умовою становлення професійної особистості майбутніх освітян.

Майстер-клас є формою передавання знань та умінь, що використовується в професійній діяльності фахівців творчих професій (професіонал ділиться зі своїми учнями особливостями й секретами власної творчої діяльності), тому указана форма позааудиторною діяльності обрана нами для використання в рамках реалізації моделі системи розвитку творчості майбутніх учителів математики. Особливість окресленої форми організації позааудиторної роботи в педагогічному університеті в тому, що передбачаються зустрічі здобувачів з учителями математики, методистами, учителями-новаторами. На нашу думку, проведення майстер-класів надає можливостей «живого», відкритого спілкування про творчість, творчі методи, творчі якості, особливості творчої діяльності майбутніх і діючих педагогів, передавання знань, умінь і навичок досвідченого педагога завтрашнім учителям математики, наочного розуміння здобувачами чужих творчих досягнень, передавання натхнення до творчої педагогічної праці.

Волонтерська діяльність є компонентою діяльності в будь-якому суспільстві. Окреслений різновид діяльності набуває різноманітних форм: від звичайних форм допомоги до спільних, системних дій під час різноманітних криз. Участь у волонтерському русі молоді надає їй можливості самореалізації, саморозвитку з одного боку, відчувати себе причетним до участі у справах держави – з іншого.

Творча лабораторія. Більшість досвідчених педагогів говорять, що творча лабораторія педагога – це все їхнє життя, де поєднуються робота з різноманітними джерелами інформації, пошук новин з рубрики «передовий педагогічний досвід», аналіз власного досвіду, визначення подальших можливостей, а головне – увага до особливостей вивчення предмету конкретним учнем конкретного класу. У кожного здобувача вищої педагогічної освіти в перспективі буде особиста творча лабораторія, а розпочати її діяльність він може ще під час навчання в університеті.

Аналіз використання указаних вище форм позааудиторної роботи майбутніх учителів математики в процесі розвитку їхньої творчості показав, що частина їх має розважальний характер, а частина спрямована на формування і розвиток професійних знань, умінь і навичок. Але всі вони, як підтвердила експериментальна частина дослідження, у тій чи іншій мірі сприяють розвитку творчості майбутніх учителів математики в процесі фахової підготовки.

Вважаємо за потрібне дотримуватися принципів позааудиторної роботи зі здобувачами, сформульовані Л. Кондрашовою [3], які є актуальними і в рамках нашого дослідження.

Принцип співробітництва притримується позиції, що в умовах модернізації освіти України одним із завдань удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти, у тому числі й у процесі організації позааудиторної діяльності здобувачів, є його демократизація відносин «викладач – здобувач», що відобразилося в нових поглядах щодо підготовки майбутніх учителів: створити атмосферу співробітництва, зниження монологічного викладу матеріалу тощо [6, с. 429].

Принцип гуманізації. Під гуманізацією позааудиторної діяльності здобувачів вищої освіти розуміємо розкриття орієнтованого на майбутнього педагога потенціалу викладачів та здобувачів, що спрямоване на гуманізацію позааудиторного середовища. Отже, всі гуманістичні можливості, що закладені у здібностях здобувачів-математиків, у самому освітньому процесі, в позааудиторній діяльності мають бути використані в напрямі розвитку творчих здібностей, що застосовуються у майбутній професійній діяльності вчителів математики.

Принцип добровільності в організації позааудиторної роботи передбачає добровільну участь майбутніх учителів математики в ній, здобувачі самостійно й добровільно обирають форми власної діяльності у ній, терміни входження і виходу з неї тощо.

Принцип доцільності. Реалізація даного принципу в позааудиторній діяльності майбутніх учителів математики уможливується шляхом відбору змісту, методів, форм і засобів підготовки педагогічних працівників з урахуванням особливостей обраного фаху, формування професійно важливих якостей здобувачів, що сприятиме опануванню професійних функцій і професії загалом.

Принцип інтересу. Окреслений принцип має у своїй основі вимоги до діяльності дозвілля молоді, висунуті суспільством перед дозвіллевою сферою з метою успішної реалізації суспільного призначення дозвілля, у тому числі й майбутніх учителів.

Принцип практичної спрямованості має в своїй основі розуміння взаємозв'язків і залежностей у пізнанні дійсності. Згідно з ним, на теоретичних заняттях здобувачі отримують професійні знання, а на практиці, у тому числі і в позааудиторній діяльності, – відпрацьовують уміння й навички ефективно діяти в нестандартних умовах. Рівень знань та виконання вимог даного принципу говорить про рівень педагогічної майстерності майбутніх учителів.

Розглянемо методи позааудиторної діяльності майбутніх учителів математики, що використовувалися в рамках реалізації авторської моделі системи розвитку їхньої творчості. Експериментальна робота показала, що найефективнішими в позааудиторній діяльності здобувачів є методи, що сприяють індивідуалізації та інтенсифікації освітнього процесу, розвитку критичного, творчого мислення, а, отже, і творчості взагалі [2].

Проблемно-пошукові методи, як правило, застосовують під час проблемного навчання, яке часто використовують у процесі організації позааудиторної роботи майбутніх учителів математики, у тому числі з метою розвитку їхньої творчості. Використання таких методів під час організації указаної діяльності вимагає наступних прийомів: створення проблемної ситуації; організація колективного обговорення; підтвердження правильності висновків; постановка готового проблемного завдання.

Метод проєктів. Взагалі під проєктуванням розуміють науково обґрунтовану систему параметрів об'єкта, який проєктується, або нового стану проєкту чи процесу, що вже існує. Таким чином, під проєктуванням розуміємо інтелектуальну діяльність (або її окремий тип), провідна особливість якої – орієнтація на практично спрямоване дослідження.

Методи колективної розумової діяльності одночасно виступають ще й інструментами, які спонукають учасників до згуртовування в команду, досягнення відчуття «командного духу» під час розв'язування серйозних педагогічних проблем і ситуацій, усвідомлення користі від роботи усєї команди, де кожен здобувач відіграє свою особисту, але необхідну для розв'язання командної проблеми роль.

Методи застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у роботі зі здобувачами. У рамках розвитку інформаційного суспільства

широкого застосування набули інформаційно-комунікаційні технології в освіті, що визначено різноманітними чинниками. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сучасний освітній процес закладів освіти України сприяє більш швидкому передаванню знань і набутого досвіду людства не лише між поколіннями, а й між людьми однієї епохи. Сучасні технології підвищують якість освіти, уможливають швидку адаптацію до соціальних змін та до середовища, в якому перебуває індивід.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Організована в загальній системі розвитку творчості майбутніх учителів математики позааудиторна діяльність сприяє розвитку інтелектуальних, творчих здібностей здобувачів вищої освіти, має значний вплив на розвиток їхнього творчого потенціалу, критичного, логічного і творчого мислення, пізнавальних і творчих здібностей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 68-70.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. К. : Академвидав, 2004. 351 с.
3. Кондрашова Л.В. Теоретические основы воспитания нравственно-психологической готовности студентов пединститутов к профессиональной деятельности : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.0. АПН СССР НИИ общ. педагогики. М., 1989. 363 с.
4. Крюкова Н.И. Проблема аудиторной и внеаудиторной работы в вузах США : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 1980. 17 с.
5. Педагогічний словник / за ред. М. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
6. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. К. : Академвидав, 2010. 456 с.

REFERENCES

1. Demchenko, O. (2006) *Didaktichna sistema organizaciyi samostijnoi roboti studentiv* [Didactic system of organization of independent work of students].
2. Dichkivska, I.M. (2004) *Innovacijni pedagogichni tehnologii*. [Innovative pedagogical technologies]. Kyiv.
3. Kondrashova, L.V. (1989) *Teoreticheskie osnovi vospitania нравstvenno-psixologicheskoi gotovnosti studentov pedinstitutov k professionalnoi deyatelnosti*. [Theoretical

foundations of education of moral and psychological readiness of students of pedagogical institutes for professional activity]. Moscow.

4. Kryukova, N.Y. (1980) *Problema auditornoj i vneauditornoj raboti v vuzax SShA* [The problem of classroom and extracurricular work in US universities]. Moscow.

5. Yarmachenko, M. (2001) *Pedagogichnii slovnik* [Pedagogical dictionary]. Kyiv.

6. Ficzula, M.M. (2010) *Pedagogika vishhoi shkoli* [Higher education pedagogy]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БУРЧАК Ліана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри біології та основ сільського господарства Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя до дослідницької діяльності в системі вищої освіти, проблеми методики викладання природничих дисциплін у ЗВО.

БУРЧАК Станіслав Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант, доцент кафедри фізико-математичної освіти та інформатики Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Наукові інтереси: методика навчання математики, методика навчання інформатики, використання інформаційно-комунікаційних технологій в курсі математики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BURCHAK Liana – Ph. D. (Pedagogic) Docent of Biology and agriculture groundings Department Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv national pedagogical university Glukhiv, Ukraine

Circle of research interests: professional preparation of the future teacher for research activities in the higher education system, problems of methodology of teaching natural sciences in the HSE.

BURCHAK Stanislav – Ph. D. (Pedagogic) Docent of physical and mathematical education and informatics Department Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv national pedagogical university, Glukhiv, Ukraine

Circle of research interests: mathematics teaching methods, informatics teaching methods, use of information and communication technologies in mathematics course.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2020 р.